

■ CONVIVENZA

Pregiudizis envers ils Rumantschs

DA VIOLA PFEIFFER*

Quels èn bain schon morts ora! Propi? Questa lingua discurr'ins anc tar vus? Jau hai pensà ch'i saja mo anc in pèr vegls che tschantschian quai! Ils Rumantschs na san betg endretg tudestg, ma era betg endretg rumantsch. Mintga segund pled rumantsch è tudestg: socca, libli, schlet, custs, aber, zuar, skis, dar schlagzüg, kinderhort, sun en behandlig, usfülla... «Vuls propi dar vinavant ina mesa lingua a tes uffants?»

Ils Rumantschs èn tuts parents in cun l'auter. Total incestuus. Perquai na pon els betg pli dir endretg il «r». La davosa giada ch'els han survegnì sang nov è stà cun Napoleon. Rhätisch Kongo! Rumantsch na pon ins ozendi atgnamain betg pli discurre. I mancan plets e la sintaxa è tuttina adina fallada. Mo ils vegls han anc propi in stgazi da plets e discurren il «vair rumantsch». E las subvenziuns? Aba, igl è schon en urden da sustegnair ils pievels primitivs da la muntogna!

Ah, mo da Sagogn? Lura vai grad anc!» Pli-nensi ch'ins va e mender ch'i vegn. Tuts Rumantschs van gugent a culm. Tuts numns da famiglia rumantschs cumenzan cun Ca-. Tuts Rumantschs san ir cun skis u cun aissa – e savens omadus. Sche betg, n'èn els betg Rumantschs. Ils Rumantschs fan tuts il chiffen ed èn total chilligs. Tuts Rumantschs èn purs. E per lezs datti anc ina giada subvenziuns.

Idat tantas subvenziuns per la lingua che mintga Rumantsch po cumprar mintg'onn in nov Subaru. Rumantschs na chapeschan betg in l'auter. La cumprova: «Pudainsa discurren tu-

destg? Sas, jau na chapesch betg ils auters idioms!» Ma jau chapesch gea in da la Turgovia u in Bernais e perfin in dal Vallais. Quai na po bain betg esser uschè grev.

Ils Rumantschs èn totalmain sursubvenziunads. Era pervia da quai sun jau cunter la Billag! Rumantschs na ston betg emprender tudestg. Els èn gea tuts bilings. Ed els san era tuts talian: Sche ti sas rumantsch, lura sas era talian, u betg? La grammatica è la medema, u betg? Rumantsch è era simplamain in dialect dal tudestg svizzer ch'ins chapescha simplamain mal – sco il vallesan, mo anc mender. E per quai survegnan els anc subvenziuns?

Ils Rumantschs enconuschin tuts in l'auter: «Ah, ti discurras rumantsch? Enconuschas il Gian-Andrea? Quel è da Sent u Segl u uschia. Na, n'enconuschas betg quel? Pertge betg?» Ils Rumantschs èn tuts catolics, total religios e total davos la glina. Il cumbat da salvar la lingua è gia pers. Oz èsi blier memia tard. E tuttina survegnan els subvenziuns! Subvenziuns – quels han perfin in agen pled per quai!

Rumantschs èn arrogants, quels san gea

tudestg, lura duain els era discurren tudestg! Ils Rumantschs stattan sut protecziun da la patria! Els vivan en in Ballenberg grischnun. Chantun Grischnun – subvenziun! Ils Rumantschs èn stinads e bornads: na pon gnanc sa cunvegnir ad ina lingua! Il rumantsch n'ha nagina ortografia. En Rumantschia na dastg'ins parcar nagliur – là statti scrit dapertut «Na parc!».

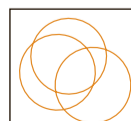
Ils Rumantschs èn in pievel uschè lià cun la natura, uschè autentic ed originar! Musica rumantscha sto esser muntagnarda! Mintgin enconuscha in Rumantsch! I na dat gnanc pregiudizis envers ils Rumantschs – quai constat tut! Rumantsch exista mo anc en las annunzias en il tren ed era là mo anc sin dumonda. Grazia fitg, allegra, Calanda, capuns, maluns, adia, patgific!

* **Viola Pfeiffer studegia germanistica, istorgia e rumantsch a l'Università da Turitg. Mintgant lavura ella per la «Südostschweiz», mintgant per il «teletext» e mintgant sco scolasta, ma bunamain adina scriva ella.**

Vocabulari

pregiudizi	– Vorurteil
esser parent	– verwandt sein
sang nov	– frisches Blut
stgazi da plets	– Wortschatz
mender	– schlimmer
aissa	– hier: Snowboard
cumprova	– Beweis
Turgovia	– Thurgau
vallesan	– hier: Walliser deutsch
davos la glina	– hinter dem Mond
salvar la lingua	– die Sprache retten
protecziun da la patria	– Heimatschutz
stinà	– stur
bornà	– borniert, engstirnig
nagliur	– nirgends
originar	– ursprünglich
muntagnard	– hier: berglerisch
annunzia en il tren	– Zugdurchsage

Unterstützt von der
Lia Rumantscha

Lia Rumantscha